

Sedemdesiate roky

VYSVETLENIE A KORENE

Politická kariéra Margaret Thatcherovej bola mimoriadna. Bola prvou predsedníčkou vlády Veľkej Británie. Jedenásť a pol roka (od mája 1979 do novembra 1990), ktoré strávila na Downing Street 10, bolo s prehľadom viac, než sa podarilo komukoľvek inému v 20. storočí. Bola tiež premiérkou nepretržite dlhšie ako ktokoľvek za predchádzajúceho pol druhu storočia – v skutočnosti odvtedy, čo pätnásťročné pôsobenie lorda Liverpoola v roku 1827 predčasne ukončila mŕtvica. Trikrát po sebe vyhrala parlamentné voľby, posledné dva razy s obrovskou väčšinou. Žiadny iný stranícky líder v 20. storočí nevyhral viac ako dvakrát po sebe, a aj to s menšou väčšinou v parlamente. Aj keď je priskoro, aby sme si tým boli istí, tvrdenia Thatcherovej stúpcov, že zmenila smer britských dejín, nemôžeme len tak ľahko odbiť ako zbožňovanie hrdinky či veľkolepú pózu. A úplne na záver: vrhá dlhý – jej protivníci by povedali zlovestný – tieň naprieč obidvomi politickými stranami v 21. storočí. Nech už bola akokoľvek kontroverzná a zaujatá, zmenila aj stav mysle národa.

Zmena ako morálna križiacka výprava bola *leitmotívom* jej kariéry. Už v roku 1977, keď sa jej pravicový novinár Patrick Cosgrave, vtedy jeden z jej špeciálnych poradcov, spýtal, čo zmenila, odpovedala pristo: „Všetko.“¹ Keď v roku 1979 pripravovala svoj prvý Kráľovnin prejav,^{*} ktorý by podľa svojich ohováračov najradšej prednášala sama, bolo to v jej myslení na najvyššej priečke: „Ak nevyužijeme príležitosť nabrat radikálny nový kurz,“ napísala vo svojich pamätiach, „potom sa takáto

* Ide o prejav pri príležitosti začiatku nového parlamentného roka, v ktorom monarcha predstaví zámery a plány vlády na najbližšie obdobie, pozn. prekl.

možnosť takmer isto nikdy nevráti... Bola som odhodlaná vyslať jasný signál o zmene.“²

Určite zmenila krajinu. Isto tiež mala najsilnejší vplyv na štruktúru a spoločenské usporiadanie Konzervatívnej strany, ktorú viedla takmer šesťnásť rokov, od februára 1975 do novembra 1990. Jej vplyv na Labouristickú stranu bol sotva menej zásadný. „Nový labourizmus“ môžeme vnímať ako logickú reakciu na thatcherovskú hegemóniu v osemdesiatych rokoch. Thatcherová tiež dôkladne zmenila povahu a orientáciu vládnej mašinérie. Vyžadovala podstatné prehodnotenie úlohy a lojality štátnej služby, ktorú, tak ako väčšinu profesionálnych štruktúr, bola odhodlaná obrátiť hore nohami.

Keď sa usadila v novej polohe, prihovárala sa národu aj zahraničným politickým lídrom zastrašujúcim tónom. Svoje priamočiare, zjednodušené a často moralistické posolstvá sprostredkúvala s naliehavou, opakovanou jasnosťou. Thatcherová zmenila jemné nuansy medzinárodnej politiky tým, že ich ignorovala. Ľahko sa stala celosvetovo známou viac než ktorákoľvek iná postava britského verejného života, azda s výnimkou najprominentnejších členov kráľovskej rodiny. Jej vodcovstvo, politika a osobnosť rovnakou mierou vyvolávali silnejšie vášne, za aj proti, ako v prípade ktoréhokoľvek iného premiéra v 20. storočí, možno s výnimkou Lloyda Georgea.

MYŠLIENKY A PÔVOD: ČO BOL „THATCHERIZMUS“?

Thatcherová bola v 20. storočí jedinou osobou v premiérskej funkcii, ktorá sa stala eponymom. Používanie pojmu „thatcherizmus“ môže naznačovať, že ide o viac či menej kompaktný spôsob myslenia alebo ideológiu, akými sú zavedené pojmy ako liberalizmus, marxizmus alebo aj konzervativizmus. Thatcherizmus sa od nich významne líši. Neponúka žiadny nový pohľad, a hoci je na istej úrovni hlboko ideologický, je lepšie ho vnímať skôr ako súbor zásad, o ktorých sa nevyjednáva, než konzistentný myšlienkový smer.

Väčšina moderných komentátorov sa zhoduje s mojím názorom, že thatcherizmus nepredstavuje súdržnú ideológiu. Jeden tvrdil, že „v novej syntéze kombinoval dve britské politické tradície: neoliberalizmus v ekonomických otázkach a autoritársky konzervativizmus v sociálnej

politike“.³ Z hľadiska ekonomického myslenia bol thatcherizmus viac „neoliberálny“ než čokoľvek iné. Tvrdil totiž, že prosperita závisí od oslobodenia podnikateľov a ďalších „tvorcov bohatstva“ spod kontroly a obmedzení štátu. Veril vo voľný obchod a nízke dane. Hoci je úloha vlády minimalizovaná, štát by mal oddane brániť súkromné vlastnícke práva. Tak svojou úctou k trhu, ako aj odmietnutím paternalizmu, obzvlášť štátneho, sa do značnej miery inšpiroval Spojenými štátmi a predovšetkým takzvanou Chicagskou školou, ktorej prominentným predstaviteľom bol ekonóm Friedrich Hayek.⁴ Hayekove názory na nevyhnutnosť zachovania vládnej kontroly nad peňažnou zásobou ako nástrojom kontroly inflácie koncom šesťdesiatych rokov ovplyvnili množstvo pravicových konzervatívcov.

Ďalší komentátor tvrdí, že thatcherizmus si zachoval tradičnú konzervatívnu zaujatosť „štátnictvom“. K tomu patrilo vyhrávanie parlamentných volieb a zachovanie si kontroly nad vysokou politikou. V prívetivom rozlúčkovom článku napísanom deň po tom, ako Thatcherová v novembri 1990 oznámila svoju rezignáciu, *Daily Telegraph* napísal, že „thatcherizmus... v skutočnosti vôbec nie je ekonomická doktrína. Je to mocný súbor presvedčení o schopnostiach ľudí v politickej spoločnosti.“⁵ Shirley Letwinová, ďalšia stúpenkyňa Thatcherovej, považovala za jeho kľúčovú vlastnosť individualizmus. Keďže ľudia prirodzene sledujú to, čo vnímajú ako svoje záujmy, podľa nej Thatcherová len využila základnú ľudskú motiváciu a premenila ju na politický program relevantný pre okolnosti konca sedemdesiatych a osemdesiate roky.⁶

Tí, čo vnímajú thatcherizmus ako ideológiu, patria do dvoch kategórií. Toryovskí „mokří“ ako Ian Gilmour a James Prior (pozri str. 43, 49, 52) Thatcherovú obviňovali z otrockej oddanosti ekonomickej doktríne monetarizmu, kým tradičný konzervativizmus mal korene v pragmatizme, flexibilitate, kompromise a zdravom rozume.⁷ Marxisti (pozri 3. kapitolu), ktorí tak či onak zriedka premýšľajú inak ako ideologicky, majú sklon vidieť thatcherizmus ako zhubnú snahu konať v záujme kapitalistických boháčov a mocných, a tak konsolidovať a potom rozšíriť formy politickej a kultúrnej dominancie nad nepriviligovanými.⁸

* Označenie „wets“, doslova mokří, používala Margaret Thatcherová na označenie umiernených konzervatívcov v zmysle uplakaní, slabí. Neskôr ho prevzali aj médiá a dokonca aj samotní umiernení konzervatívcovia, pozn. prekl.

Debata o ideológii, často politicky motivované a intelektuálne sterilné, by nemali odvrátiť našu pozornosť od vnútornej sily thatcherizmu. Thatcherovej intelektuálne obzory mohli byť príliš úzke, ale vedela, čo chce dosiahnuť. Ako žena, ktorá sa presadila v prevažne mužskom svete politiky, sa nenechala „sekírovať“. Mnohé stratégie, ktoré použila na uplatnenie osobného vplyvu tak nad politickými protivníkmi, ako aj členmi vlastného kabinetu, využívala aj na medzinárodnej scéne. Pokúšala sa zaistiť, že Veľkú Britániu po ponižujúcom období ústupu a klesajúceho vplyvu už tiež nikto nebude komandovať. Thatcherovej agendu tvoril zakorenený, nahnevaný odpor voči veľkej časti prevažujúcej ortodoxie. Verila v práva jednotlivcov, obzvlášť v ekonomických otázkach, v súkromné podnikanie v rámci voľného trhu, pevné, niekedy autoritárske vodcovstvo, nízke zdanenie jednotlivcov, v boj proti odborom a presadzovateľom vlastných záujmov, v jednoduché a bezvýhradné vlastenectvo.

Profesor Peter Clarke tvrdí, že Thatcherová bola „nekonzistentná ideologička“.⁹ Nie preto, že by bola neinteligentná. Ani zďaleka. Jej nekonzistentnosť mala základ v politickom kalkule. Keď to bolo potrebné – a až do posledného roku v úrade bolo jej vyhodnocovanie, kedy to *bolo* potrebné, takmer vždy lišiacke –, tak ubrala, alebo dokonca ustúpila. Jej remeslom bola politika, a tá si vyžadovala viac flexibility ako ideológia. Vedela tiež, že len veľmi málo intelektuálov sa stalo úspešnými politikmi. Nigel Lawson, jej minister financií v rokoch 1983 až 1989, udrel klinec po hlavičke. Akceptoval, že thatcherizmus nie je presne nalinajkovaná ideológia. Namiesto toho hovoril o „konkrétnej konštelácii zásad a hodnôt... Správna definícia (thatcherizmu) obsahuje zmes voľného trhu, finančnej disciplíny, pevnej kontroly nad verejnými výdavkami, daňových škrtov, nacionalizmu, ‚viktoriánskych hodnôt‘, privatizácie a štipky populizmu.“¹⁰

Lawson mal pravdu, keď naznačil, že thatcherizmus obsahoval len „štipku“ populizmu. Vo veľkých „spoločenských“ otázkach šesťdesiatych rokov – zmene zákona o homosexualite a interrupciách – bola Thatcherová reformátorkou. Pochádzala z nižšej strednej triedy a jej nedomyslený a zničujúci pokus zaviesť miestny poplatok (alebo daň z hlavy, ako sa takmer vždy nazýval) odrážal jej výchovu (pozri 5. kapitolu). Mala v sebe zakorenenú vieru, že existujúci systém majetkových daní je nespravodlivý. Pamätala si, že cieľom jej otca ako predsedu výboru

pre financie a dane v Granthame bolo držať platby nízko. Bremeno poskytovania miestnych služieb by sa malo rovnomernejšie rozdeliť tak, že dospeli by platili jednotný fixný poplatok.

Skutočný populista by to tak otvorene nepovedal. Aj keď daň z hlavy bola obľúbená medzi mnohými vlastníkmi malých nehnuteľností, odmietali ju tí, čo predtým majetkové dane neplatili, aj tí, čo spolu s Adamom Smithom verili, že úroveň zdaňovania by mala závisieť od schopnosti platiť.¹¹ V prípade dane z hlavy Thatcherová čiastočne konala ako straníčka politička – nenávidela, ako prevažne labouristické zastupiteľstvá využívali daňové príjmy na poskytovanie služieb občanom, ktorí sami neplatili nič. Konala tiež ako bojovníčka v triednej vojne. Nižšia stredná trieda boli „jej ľudia“, ale v sedemdesiatych rokoch boli v parlamente nedostatočne zastúpení. Potrebovali svojho zástancu.

Thatcherová pristupovala k väčšine údajne „populistických“ tém v rukavičkách. Hoci osobne bola za obnovenie trestu smrti za vraždu, ako líderka strany si dávala pozor, aby svojej strane v parlamente takúto politiku nevnútila, a to napriek tomu, že verejná mienka bola jednoznačne na jej strane. Podobne, hoci jej ani zďaleka nechýbalo pochopenie pre tých, čo chceli pre zločincov dlhé tresty, prskala nad nákladmi na výstavbu nových väzníc, ktoré by pre nich boli potrebné. K spornej otázke imigrácie Thatcherová ako líderka opozície poskytla v januári 1978 televízny rozhovor, v ktorom hovorila o strachu ľudí, že ich „zaplavia ľudia z iných kultúr“.¹² Vyvolalo to predvídateľný odpor. Tesne pred voľbami v roku 1979 využila ďalší televízny rozhovor na vyjadrenie posolstva o nebezpečenstve „zaplavenia“ a strachu ľudí, že „celý ich spôsob života sa zmenil“. Tí, čo očakávali, že prichádzajúca konzervatívna vláda zavedie prísne imigračné kontroly, boli však trpkosklamaní. Thatcherová skôr politizovala, než by podliehala populizmu. Jej cieľom bolo vyslať odkaz, že hlavné strany neboli v tejto najemotívnejšej a najcitlivejšej otázke „jedna ako druhá“. Zámerom nebolo dávať sľuby, ktoré v úrade nemala v úmysle dodržať.

Thatcherizmus teda stelesňuje skôr súbor prepojených politických postojov než súdržný myšlienkový smer. Len málo z nich bolo nových. Viera vo voľný trh sa vyvinula z význačného príspevku Adama Smitha k európskemu osvietenectvu 18. storočia. Vyvrcholenie nastalo v liberalizme Williama Gladstonea, ktorý išiel do volieb v roku 1874 – a prehral – s politikou zrušenia dane z príjmu. Disraeli aj Salisbury v poslednej

treťine 19. storočia využívali vlastenectvo, prostredníctvom prekvitajúceho britského impéria, ako efektívny nástroj na to, aby konzervatívci vyhrávali voľby v prvej ére masovej politiky. Útoky na chamtivé, vykorisťujúce povolania boli v satire 18. storočia nepodstatné, kým odbory boli vo viktoriánskej spoločnosti všeobecne tolerované, až keď ich členovia – väčšinou vysoko kvalifikovaná menšina pracujúcej populácie – použili kolektívnu činnosť skôr na podporu kapitalistických cieľov než ako vzdor proti vtedajšej dominantnej ideológii.

Význam thatcherizmu teda nie je v novosti jeho myšlienok, ale v ich použití v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch. Vynikajú spomedzi nich dve skutočnosti. Po prvé, Thatcherová v skutočnosti verila – a brala z nich silu – v súbor zásad, ktoré väčšina sofistikovaných politikov v sedemdesiatych rokoch – aj v jej vlastnej strane – považovala za takmer neveriteľne drsné a plytké. Po druhé, počas celej svojej kariéry si zachovala neotrasiteľné presvedčenie, že domáce cnosti, ktoré vsiakla od svojho dominantného otca v nonkonfirmistickej domácnosti nižšej strednej triedy – tvrdá práca, prevzatie osobnej zodpovednosti, uvážlivosť, šetrnosť, otvorené konanie a prvoradá starosť, aby úcty boli vyrovnané –, sa dajú preniesť do verejnej sféry ako zásady pre vládu. V televíznom rozhovore v januári 1983 vyhlásila, že jej názory „sa zrodili z presvedčenia, ktoré som sa naučila v malom meste od otca, ktorý mal prístup založený na presvedčení“.¹³

Nemali by sme zveličovať obyčajnosť Thatcherovej pôvodu. Jej verejné spomienky na otca boli príhodne selektívne. V jednom sa však všetci zhodujú. Alfred Roberts stúpil nahor vďaka talentu a tvrdej práci. Po skromných začiatkoch v archetypálnych potravinách „na rohu ulice“ krátko po skončení prvej svetovej vojny investoval v polovici dvadsiatych rokov svoje malé zisky do nákupu priláhlých nehnuteľností. Približne v tom istom čase vstúpil do miestnej politiky, kde bol protivníkom Labouristickej strany a obzvlášť družstevného maloobchodného hnutia, ktoré, samozrejme, predstavovalo neželanú konkurenciu. V roku 1943 sa stal členom miestneho zastupiteľstva a ako starosta Granthamu v rokoch 1945 – 1946 sa nepochybne stal veľkým mužom v malom meste. „Radný Roberts“ tam zostal do istej miery významnou postavou až do svojej smrti.¹⁴ Vychádzajúc tak zo svojho wesleyovského metodistického zázemia – bol miestnym kazateľom –, ako aj zo svojho zapojenia do záležitostí Granthamu, Thatcherovej otec mal oveľa komunitnejší

postoj ako ona. Oficiálne bol nezávislý, viac než k čomukolvek inému však inklinoval ku konzervativizmu, ale k „jednonárodnému“ typu. Ako úspešný obchodník sa zaujímal o svojich zákazníkov, poznal ich a záležalo mu na tom, aby sa zapojil do množstva hlavných spoločenských a politických aktivít v meste. Nezdá sa, že by robil rovnaké, často odsudzujúce morálne rozdiely medzi spoločenskými skupinami, k akým bola náchylná jeho dcéra, a jeho „presvedčenie“ malo len málo spoločné s konfliktom a potrebou víťazstva nad „podradnými“ ideológiami. Radný Roberts mal svojich nepriateľov a vedel, kto sú jeho politickí protivníci, ale nebol „politik presvedčenia“, ako zvykla naznačovať jeho dcéra.

RANÁ KARIÉRA

Thatcherová maximálne profitovala z toho, že nebola ortodoxnou politickou „insiderkou“ v čase, keď sa „insiderská politika“ dostávala pod čoraz nepriateľskejší drobnohľad. Zaoberala sa ašpiráciami nižšej strednej triedy, pretože bola vychovaná ako jej príslušníčka, a rozvinula v sebe geniálnu schopnosť prezentovať svoje postoje, hodnoty a presvedčenia, sťaby vyžarovali ako signály zdravého sedliackeho rozumu. Prinajmenšom od začiatku sedemdesiatych rokov videla zaužívanú politiku – pošpinenú a polapenú do pasce pomýlených predstáv o konsenze a oslabujúceho aparátu štátneho zabezpečenia – do značnej miery rovnako, ako radikáli zo začiatku 19. storočia videli politický systém pred reformným zákonom z roku 1832 – ako „starú korupciu“. Ponúkla dotlčeným a ilúzií zbaveným voličom nový začiatok založený na starých pravdách. Prezentovala sa ako „politička presvedčenia“, ktorá zatlačí hranice štátu späť. Ako povedala v Dolnej snemovni v roku 1983, jej víziou bol dlhodobý ekonomický rast založený na vytvorení „podnikateľskej kultúry“.¹⁵

„Novosť“ thatcherizmu bola osobná a politická, nie ideologická. Thatcherová nebola originálna mysliteľka. Navyše, len máločo v jej kariére pred

* Konzervativizmus jedného národa (one-nation conservatism) je politická filozofia, ktorej cieľom je zmieriť záujmy všetkých spoločenských vrstiev. Vychádza z paternalistických myšlienok konzervatívneho premiéra a spisovateľa Benjamina Disraeliho (1804 – 1881), ktorý tvrdil, že bohatí a chudobní tvoria v podstate dva odlišné národy a je úlohou privilegovaných vrstiev postarať sa o tých, ktorí sú na tom horšie, aby sa zaistila spoločenská stabilita, pozn. prekl.

začiatkom sedemdesiatych rokov naznačovalo, že by bola akokoľvek výnimočná, a ešte menej priekopníčka politička. Je pravda, že ešte ako Margaret Robertsová bola najmladšou ženskou konzervatívnou kandidátkou, keď bojovala o bezpečný labouristický okrskok Dartford vo voľbách v rokoch 1950 a 1951. Jej vyhliadky na úspešnú politickú kariéru sa výrazne zvýšili sobášom s Denisom Thatcherom v decembri 1951. Bol generálnym manažérom rodinnej firmy na farby a chemikálie a na dobrej ceste stať sa miliónárom. Jeho peniaze ju oslobodili a umožnili jej urýchliť svoje štúdium práva a rozšíriť svoje obzory. Záverečné skúšky urobila v decembri 1953 a do advokátskej komory ju povolali v nasledujúcom mesiaci. Po niekoľkých odmietnutiach pri snahe nájsť okrskok na juhovýchode Anglicka, v ktorom by mohla vyhrať, ju v júli 1958 prijali ako kandidátku za bezpečný predmestský toryovský okrskok Finchley. V parlamentných voľbách v októbri 1959 ho získala s väčšinou viac ako 16-tisíc hlasov.

Thatcherová slúžila ľuďom vo svojom severolondýnskom okrsku Finchley usilovne, ale nijako pozoruhodne. V rokoch 1965 až 1970 ustavične a lojálne stúpala v straníckej hierarchii pod vedením Edwarda Heatha. V čase jeho nečakaného víťazstva vo voľbách v roku 1970 bola už dostatočne vysoko na to, aby ju povýšili na stredne významný post ministerky školstva. Tam, hoci zvrátila labouristickú politiku a zastavila zavedenie povinného všeobecného stredoškolského vzdelávania, súhlasila s vytvorením viacerých všeobecných stredných škôl ako ktorýkoľvek minister školstva pred ňou či po nej. Aj keď už vtedy sa rada škriepila, odhalila len málo zo svojho neskoršieho sklonu otriasť uznávanou rezortnou ortodoxiou a ponížovať tých štátnych úradníkov a nižšie postavených námestníkov na ministerstvách, ktorí s ňou nesúhlasili.

Thatcherová bola podľa dobových štandardov pomerne konvenčná ministerka. Paradoxne, z pohľadu jej neskoršej reputácie ako nepriateľky „veľkej vlády“, jej tradičný názor na ministerské povinnosti zahŕňal vytrvalý a úspešný boj proti výrazným škrtom výdavkov, ktoré boli príznačné pre prvé dva roky Heathovej vlády. Rozsiahlu publicitu prilákala len zrušením poskytovania mlieka zadarmo školákovi starším ako sedem rokov. Hoci rýmovaný slogan „Margaret Thatcher, milk snatcher“ (Thatcherka, mlieka zlodejka) bolo počuť pravidelne, toto opatrenie nebolo príkladom robustného radikalizmu. Skôr odrážalo prevažujúci pocit, že zdravotná hodnota mlieka zadarmo v škole klesala, keďže väčšine rodín rástla životná úroveň a stravovali sa oveľa rozmanitejšie.

Nemožno teda povedať, že by sa Thatcherová etablovala do začiatku sedemdesiatych rokov ako dynamická nová sila v britskej politike. Skôr naopak. Bola opatrná, kompetentná a navonok vyvolávala dojem, že chce zapadnúť. Politika je však nestále a neisté povolanie, v ktorom hrá ohromnú úlohu šťastie. Vo voľbách vo februári 1974 dostali konzervatívci viac hlasov ako labouristi, ale získali o štyri kreslá menej ako ich súper. Ak by to bolo naopak, fenomén Thatcherová by sa pravdepodobne nebol objavil. Kritika Heathovej vlády v rámci Konzervatívnej strany bola čoraz silnejšia po skončení krátko ekonomického rozmachu, o ktorý sa pričínil jeho minister financií Anthony Barber. Po ňom nasledovalo zavedenie kontroly miezd, nepokoje v priemysle a v reakcii na ne zavedenie trojdňového pracovného týždňa, aby sa ušetrila energia. Heath staval na to, že dokáže zlomiť zničujúci štrajk baníkov, ak osloví národ emotívnym výkrikom: „Kto vládne Británii?“ Tento hazard sa mu takmer vyplatil. Voľby mohli skončiť akokoľvek. V skutočnosti z hľadiska počtu hlasov a kresiel vyhral. Po niekoľko nasledujúcich dní sa volebný pakt s liberálmi, ktorý by udržal Heathu na Downing Street, zdal možný. O funkciu však prišiel v marci 1974 a v októbri toho istého roku sa mu ju nepodarilo získať späť, keď labouristický premiér Harold Wilson vyhlásil ďalšie voľby, aby si zaistil väčšinu, čo sa mu tesne podarilo. Tak či onak, v oboch voľbách podiel hlasov pre konzervatívcoov klesol na 35,7 percenta – jediný raz od roku 1945. Percentuálny výsledok strany v októbri 1974 bol v skutočnosti najhorší v celom 20. storočí až do debaklu Johna Majora v roku 1997 (pozri 11. kapitolu).

LÍDERKA KONZERVATÍVNEJ STRANY

Heath teda prehral dvoje nesmierne tesné voľby v priebehu ôsmich mesiacov. Ak by jedny z nich bol vyhral, buď by bol zostal premiérom, alebo by sa ním znovu bol stal. Margaret Thatcherová by s najväčšou pravdepodobnosťou zostala tolerovateľne lojálnou a efektívnou, hoci nie veľmi nápaditou ministerkou, ktorá by dúfala v ďalšie povýšenie vďaka práci na politickom poli heathovského konzervativizmu, a nie proti nemu. Kým by Heath o päť alebo viac rokov odišiel do dôchodku alebo rezignoval, pravdepodobne by o sebe dali vedieť iní vyzývateľia. Konzervatívna strana je však notoricky známa tým, že netoleruje voleb-

né prehry. Heathov odchod po druhých voľbách bol nevyhnutnosťou. *Nebolo* ňou však Thatcherovej nástupníctvo. Je pravdou, že v posledných mesiacoch Heathovej vlády bola čoraz viac rozčarovaná zo spôsobu, akým ďalšia povojnová vláda zvolená s veľkými nádejami nedokázala narušiť cyklus ekonomického rozmachu nasledovaného pádom, bola neschopná kontrolovať moc odborov a čo bolo najdôležitejšie, nevedela zastaviť zjavne neúprosný ekonomický úpadok Británie. Rýchly a do značnej miery nepredvídaný nárast cien ropy v rokoch 1973 – 1974 ešte posilnil pocit krízy. Začalo byť oveľa ľahšie tvrdiť, že zaberie len radikálny nový prístup.

Thatcherová vytvorila spojenectvo s konzervatívami z pravého krídla strany, ktorí presadzovali voľný trh. Nebola však ich intelektuálnym lídrom. Túto rolu zohrával sir Keith Joseph. Zdedil ju po vtedy už marginalizovanom Enochovi Powellovi v 20. storočí, politikovi s pravdepodobne najväčším mozgom a najmenšou dávkou zdravého rozumu. Joseph vyjadril ucelenú kritiku toho, čo bolo známe ako „politika konsenzu“ a obhajoval ekonomické opatrenia, ktoré sa neskôr stali známymi ako charakteristicky thatcheristické. Ako sme už spomenuli, táto kritika získavala medzi konzervatívami podporu v šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov. Bola tiež súčasťou toho, čo E. H. H. Green nazval „medzinárodným znovuzrozením záujmu o liberálno-trhovou a monetaristickú ekonómiu“.¹⁶ Keď teda Joseph volal po tom, aby štát zohrával menšiu úlohu a žiadal prudké zníženie zdanenia a viac stimulov pre podnikateľov, ani zďaleka to nebol výkrik z tmy. Keď firmy vytvárali zisky, potom rozširovali svoje podnikanie, vytvárali nové pracovné miesta v priemysle a tým pomáhali zvrátiť roky hospodárskeho úpadku. Konkurencia v rámci podnikateľskej kultúry bola oveľa účinnejším nástrojom zabezpečenia plnej zamestnanosti ako v podstate obranná, rozmaznávajúca taktika všemocných odborových zväzov. V prejave v Prestone v septembri 1974 Joseph argumentoval, že *a priori* vládny záväzok k plnej zamestnanosti je hrubou chybou. Štát nedokázal garantovať pracovné miesta. Len za ne dokázal platiť požičanými alebo vytlačenými peniazmi. Z dlhodobého hľadiska takáto politika zničí samotný cieľ, ktorý chce dosiahnuť.¹⁷

Tento frontálny útok na ústredný princíp keynesianizmu – dominantného ekonomického presvedčenia tak labouristických, ako aj konzervatívnych vlád od roku 1945, že vlády dokážu „manažovať“ dopyt,